

УДК 378.013; 330.098; 306

АКСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

Шукатка Оксана Василівна
м.Львів

Актуальність матеріалу, викладеного у статті, обумовлена потребою філософсько-методологічного обґрунтування сутності аксіологічного підходу до формування культури здоров'язбереження майбутніх фахівців у вищій школі. Проблема ціннісного ставлення до різних аспектів життедіяльності людини, в тому числі й до здорового способу життя, була предметом наукових досліджень у різni історичнi періоди. Актуальність формування культури здоров'язбереження у майбутніх фахівців економічного профілю підкреслюється тим, що їхня професійна діяльність здебільшого супроводжується ма-лорухливим способом життя. Відтак у студентів-економістів ще під час навчання у ВНЗ мають бути сформовані ціннісні орієнтації до збереження власного здоров'я, що уможливлюється шляхом реалізації аксіологічного підходу до формування культури здоров'язбереження.

Ключові слова: культура здоров'язбереження, аксіологія, аксіологічний підхід

На певному етапі розвитку особистості – в період професіогенезу – відбувається визначення особистісних цінностей та самоорганізаційних процесів у становленні фахівця. Одним із важливих аспектів світогляду людини – системи поглядів на життя, суспільство, своє місце в ньому – є усвідомлення ціннісного відношення до здоров'я та здорового способу життя. Відтак актуалізується філософсько-методологічне обґрунтування аксіологічного підходу до формування культури здоров'язбереження студентів під час навчання у вищій школі, зокрема, майбутніх економістів, у яких професійна діяльність здебільшого зумовлюється малорухливим способом життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми формування культури здоров'я майбутніх фахівців доводить, що науковці приділяють особливу увагу питанням формування здоров'язберігаючої компетентності студентів вищих навчальних закладів засобами фізичного виховання

(Д.Воронін [2]). Так, Н.Башавець обґрунтовувала теоретико-методичні засади формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації студентів вищих економічних навчальних закладів [1]. У дослідженні О.Гладощук реалізовувалися педагогічні умови вдосконалення культури зміцнення здоров'я студентів в системі фізичного виховання у вищому навчальному закладі [3] та ін.

Однак у загальній проблемі дослідження здоров'язберігаючих процесів у підготовці майбутніх фахівців науковці не конкретизують сутність аксіологічного підходу до формування у студентів ціннісного відношення до культури здорового способу життя, культури здоров'язбереження майбутніх економістів, що визначено метою наших наукових пошуків.

Аксіологічний підхід (грец. *aksios* – коштовний) ґрунтуються на філософському вченні (аксіології), що досліджує категорію «цинність», характеристики, структури та ієрархії ціннісного світу, способи його пізнання та визначає його онтологічний статус, а також природу і специфіку ціннісних суджень; про моральні, етичні, культурні цінності як смислутворювальні основи людського буття, що визначають напрями і мотивованість життя, діяльності, вчинків людини.

Термін «аксіологія» був уведений у наукове користування в 1902 році французьким філософом П. Лапі замість терміну «гомологія» (з грец. – ціна) як однієї із складових в системі філософських дисциплін. Хоча ще з античного періоду в історії філософського освоєння ціннісної проблематики зустрічаються посилання на неї (здебільшого «контекстного характеру»), однак, ані категорія цінності, ні ціннісний світ, ні ціннісні судження ще не стають предметом спеціалізованої філософської рефлексії. Лише з другої половини XIX ст. ця проблематика стає одним із філософських пріоритетів європейської культури.

Традиційно витоки аксіологічного вчення пов'язуються з іменем Р. Лотце, котрий увів до аналізу логічних і математичних істин поняття «значущості» як специфічної характеристики мис-

літального змісту, а в естетичних і етических контекстах використовував в аналогічному сенсі поняття «цінності». Як і більшість післекантівських філософів передкласичного періоду (1860-80-ті рр.), до яких відносяться А. Рітчль, Ф. Брентано та ін., він вважав «головним органом» цінностного світосприйняття певне «одкровення», що визначало відчуття цінностей і взаємовідносин між ними, яке не менш достовірне для пізнання цінностного світу, ніж наукове дослідження – для пізнання речей.

У класичний період (1890-1920 рр.) ціннісна проблематика швидко стала мало не переважаючи в європейській думці (М. Шедер, Г. Мюнстерберг, А. Мейнонг, Н. Гартман та ін.). Використовуючи певні сучасні класифікації, класичну аксіологію правомірно розглядати як єдиність аксіології «формальної», що вивчає загальні закони, які полягають у ціннісних відношеннях, і аксіології «матеріальної», що вивчає структуру та ієархію наявних, «емпіричних» цінностей. До них доцільно було б додати й аксіологічну «онтологію» – питання про суб'єктивність (об'єктивність) цінностей, дослідження їх співвідношення з існуванням, а також «гносеологію» – питання про співвідношення цінностей і пізнання. Ці чотири аспекти і складають фундаментальну теорію цінностей.

Посткласичний період (з 1930-х рр.) сучасного етапу аксіології визначається окремими напрямами розвитку класичних моделей фундаментальної аксіології та популяризацією цієї науки у вигляді розвитку «прикладних» аксіологічних досліджень [6, с. 62-66].

Виведення аксіології за межі сухо філософської дисципліни супроводжувалося запровадженням аксіологічних ідей у суспільствознавчі науки. Так, у соціологічних теоріях Т. Парсонса цінності вважаються вищими принципами, що забезпечують згоду (консенсус) у суспільстві. На думку польського філософа і соціолога Ф.-В. Знанецького, природні явища існують самобутньо, реально та об'єктивно, а входячи до сфери людського досвіду, набувають життєвого значення для людей, стають їхніми цінностями, які разом із речами утворюють реальний світ. Наприклад, російсько-американський соціолог П. Сорокін останні роки свого життя присвятив вивченю і пропаганді ідей поширення альтруїстичної любові, за допомогою якої можна, на його думку, подолати кризу в суспільстві [7, с. 336].

Аксіологічні підходи повертають філософське і соціогуманітарне пізнання до аналізу феноменів особистості та індивідуальності, «людського в людині», смислам і віправданню людського буття, його ідеалам та імперативам. Специфіка філософських підходів до розуміння поняття «цинність» має різновекторне спрямування, що зумовлює тлумачення сутності цінності як поняття, зміст якого:

- полягає у здатності задоволення потреби та інтереси особистості;
- відображається в особливій значущості речей, явищ, процесів, ідей для життєдіяльності суб'єкта, його потреб та інтересів;
- є формою прояву різноманітних відносин людини;
- є особливою індивідуальною реальністю, що має певну позитивну значущість для суб'єкта, котрий її переживає.

Цінності, які сповідує людина, формують ціннісну орієнтацію особистості, що є складовими вищих рівнів спрямованості особистості; диспозиціями, які регулюють загальну зорієнтованість діяльності людини на значущі соціальні об'єкти і явища, цінності різних соціальних спільнот. Ціннісні орієнтації стосуються основних сфер самореалізації людини, якими є праця, суспільна активність, освіта, спілкування тощо; соціально-моральних характеристик особистості (почуття, обов'язки, сумління тощо), а також певного відношення до здорового способу життя.

Зміни в ціннісній структурі свідомості передбачають зміни світогляду. Отже, система ціннісних орієнтацій виступає рівнем саморегуляції і реалізується у поведінці особистості.

Сучасні дослідники окреслюють стратегії практичного формування ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців, залучаючи освіт-

ню систему вищої школи до розвитку ціннісно-смислової сфери особистості на педагогічних засадах, а також досліджуючи аксіологічну психологію особистості. Проблема формування системи цінностей молоді була в центрі уваги багатьох науковців і педагогів, котрі проводили наукове обґрунтування і структурування цінностей людини взагалі [5].

Таким чином, ціннісні орієнтації особи визначаються як складний соціально-психологічний феномен, що характеризує спрямування і зміст активності особистості, визначає загальний підхід людини до світу, до себе, надає сенсу особистісним позиціям, поведінці, вчинкам. Сукупність зазначених орієнтацій характеризує репрезентованість соціально цінних уявлень у свідомості людини і пов'язана з ідеалами та життєвими цілями особистості, що конкретизується у світлі нашого дослідження з ідеалами здорового способу життя і формування культури здоров'я збереження майбутніх фахівців.

Заслуговує на увагу аналіз принципів класифікації цінностей, проведений А. Лазаруком [4, с. 175], що дозволяє згрупувати їх у відповідності до таких критеріїв на категорії:

- вищі або нижчі (за рівнем розвитку);
- матеріальні чи морально-духовні (за об'єктом привласнення);
- егоїстичні та альтруїстичні (за метою вживання);
- конкретні й абстрактні (за рівнем узагальнення);
- ситуативні чи стійкі (за способом вияву);
- термінальні та інструментальні (за роллю в діяльності людини);
- пізнавальні і предметно-перетворюальні: творчі, естетичні, наукові, релігійні (за змістом діяльності);
- особистісні або індивідуальні, групові, колективні, суспільні, національні, загальнолюдські (за належністю);
- позитивні-негативні, первинні-вторинні, реальні-потенційні, безпосередні-опосередковані, абсолютні-відносні (за протилежним значенням);
- умовні, ідеальні, інтелектуальні, неперехідні, вічні, глобальні, що об'єднуються у змішану групу.

Завдання викладача вищої школи полягає в тому, щоб організувати таку форму мисленнєвої діяльності майбутніх фахівців, яка включає в себе усвідомлення й особистісне ставлення до реальних життєвих ситуацій і відображається у формуванні власного бачення себе в соціумі, професії, усвідомленні системи цінностей і поведінкових реакцій.

Ціннісні орієнтації на індивідуальному рівні є соціально-психологічним феноменом особистості, що знаходить відображення в наданні переваг певним смислам і моделям поведінки людини, що проявляється в її спрямованості, установках, переконаннях. Таким чином, ціннісна орієнтація є ядром мотиваційно-циннісної сфери особистості, що характеризується єдністю процесів саморегуляції і усвідомленого саморозвитку в процесі набуття смислів-цілей, смислів-інтересів, смислів-мотивів, смислів-відношень.

Зрозуміло, що культивування багатьох загальнолюдських цінностей здійснюється в процесі соціалізації особистості, в тому числі й професійної соціалізації. Тому аксіологічний підхід у підготовці майбутніх фахівців передбачає розуміння і визнання студентами цих чеснот особистісно зачущими. На думку С. Хрипко, апріорі – питання цінностей ніколи не залишало ні площину наукового дискурсу, ні сферу людської цікавості, отже належить до вічно актуальніх проблем» [8, с.330].

Тому в наукових педагогічних дослідженнях акцентується увага на обґрунтуванні двох систем цінностей: тих, на які має орієнтуватися освіта сьогодні й у перспективі, а також тих, що мають створюватися, формуватися в самому освітньому процесі. У вищих навчальних закладах обидві системи цінностей реалізуються саме в процесі професіогенезу майбутнього фахівця. Оскільки майбутня трудова діяльність у часовому вимірі охоплює щонай-

менше третину життєвого часу дорослої людини, то ефективне виконання професійних функцій на належному рівні життєдіяльності потребують фізично здорового фахівця, що актуалізує формування в нього ціннісного ставлення до власного здоров'я.

Відношення людини до свого здоров'я зазвичай визначалося здатністю до збереження життя, до виконання свого біологічного і соціального призначення. Тому виникає потреба сформувати у людини ціннісне відношення до власного здоров'я, зробити її зацікавленою та активною в процесі здоров'язбереження.

Вирішення цієї проблеми на державному рівні потребує врахування юридично-правових, соціально-економічних, освітніх, сімейних, культурологічних, медичних екологічних, особистісних та інших факторів. Серед визначених факторів у реалізації аксіологічного підходу до формування культури здоров'язбереження важливу роль відіграють освітні, культурологічні та особистісні.

Освітні фактори забезпечують формування життєвого пріоритету здоров'я, виховання мотивації на здоровий спосіб життя і навчання методам, засобам і способам досягнення здоров'я, вміння вести просвітницько-пропагандистську роботу в напрямку збереження здоров'я і здорового способу життя. Культурологічні фактори пов'язані з формуванням культури здоров'я, популяризацією питань здорового способу життя. Особистісні фактори орієнтують кожну конкретну людину на формування, збереження й укріплення здоров'я та встановлюють відповідальність особистості за своє здоров'я.

Сучасна людина знає про здоров'я достатньо багато. Однак, щоб накопичені знання набували ціннісного змісту для майбутнього фахівця, необхідно враховувати й уникати цілої низки негативних обставин, які перешкоджають їх реальному втіленню.

Однією з таких обставин є відсутність поспідовної і неперервної системи навчання здоров'ю. На різних етапах вікового розвитку людина отримує інформацію про здоров'я (в сім'ї, в школі, в лікарні, із засобів масової інформації тощо). Однак ця інформація фрагментарна. Тому постає виняткової важливості проблема: розробити систему безперервної валеологічної освіти, яка озброїть людину методологією здоров'я, засобами і методами його формування на основі сформованого ціннісного ставлення до нього і культури здоров'язбереження.

Водночас, формування у людини знань про здоров'я ще не гарантує, що вона буде вести здоровий спосіб життя. Народжуючись здоровим, самого здоров'я людина не відчуває до тих пір, поки не виникнуть певні ознаки його порушення. Звернувшись

за медичною допомогою, щоб покращити своє здоров'я, людина схиляється до переконання про його залежність від медицини. Тим більше, що такий підхід звільняє саму людину від необхідності «працювати над собою», жити в постійному режимі обмежень і навантажень. Культурна ж людина не повинна допускати хвороби, особливо хронічні, оскільки в більшості випадків вони являються наслідком певного неправильного способу життя протягом досить тривалого часу (малорухливість, ожиріння, алкогольизм тощо).

Санітарно-просвітницька робота, що проводиться через засоби масової інформації, орієнтує населення здебільшого на лікування а не на попередження хвороби. До того ж протягом багатьох років у нашій країні не існує пріоритету здоров'я, адже соціальний захист держава гарантує перш за все хворим. Складається парадоксальна ситуація, хто менше піклувався про своє здоров'я, той отримує від держави певну допомогу.

Узагальнення попередньої тези доводить, що в країні відсутня мода на здоров'я, оскільки в засобах масової інформації тиражуються шкідливі звички і мало уваги приділяється формуванню гармонійної, фізично і духовно розвинутої людини. Відсутність культури здоров'язбереження робить людину заручником не-продуманого проведення вільного часу. Тому основне значення у формуванні прагнення до здорового і раціонального способу життя, невід'ємною рисою якого є активна діяльність, спрямована на збереження і покращення здоров'я та формування культури здоров'язбереження, повинна мати система освіти.

Отже, філософсько-методологічний аналіз аксіологічного підходу до формування культури здоров'язбереження доводить, що проблема ціннісного ставлення до різних аспектів життєдіяльності людини, в тому числі і до здорового способу життя, була предметом наукових досліджень у різні історичні періоди. Актуальність формування культури здоров'язбереження у майбутніх фахівців економічного профілю підкреслюється тим, що їхня професійна діяльність здебільшого супроводжується малорухливим способом життя. Відтак у студентів-економістів ще під час навчання у ВНЗ мають бути сформовані ціннісні орієнтації до збереження власного здоров'я, що уможливлюється шляхом реалізації аксіологічного підходу до формування культури здоров'язбереження.

Перспективи подальших наукових досліджень ми вбачаємо у розробці і перевірці ефективності методик для формування культури здоров'язбереження студентів економічного профілю.

Література та джерела

1. Башавець Н.А. Теоретико-методичні засади формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації студентів вищих економічних навчальних закладів: дис. ... доктора пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Башавець Наталя Андріївна. – Одеса: Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, 2012. – 555 с.
2. Воронін Д.Є. Формування здоров'язберігаючої компетентності студентів вищих навчальних закладів засобами фізичного виховання: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Воронін Дмитро Євгенович. – Херсон: Херсонський держ. ун-т, 2006. – 225 с.
3. Гладощук О.Г. Педагогічні умови вдосконалення культури зміцнення здоров'я студентів в системі фізичного виховання у вищому навчальному закладі: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (фізична культура, основи здоров'я)» / Олександр Григорович Гладощук. – Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – Київ, 2008. – 20 с.
4. Лазарук А. Цінності людини у науковому обґрунтуванні / А.Лазарук // Психологія і суспільство. – 2002. – № 3-4. – С.170-186
5. Мельничук І.М. Формування ціннісних орієнтацій студентів в умовах інтерактивної взаємодії / І.М.Мельничук, Л.З.Рибуха, С.Ю.Мельничук // Мандрівець. Спільній проект Національного університету «Києво-Могилянська академія» і видавництва «Мандрівець». – 2008. – № 4 (74), спецвипуск. – С. 55-59
6. Новая философская энциклопедия. В 4-х томах / науч.-ред. совет: В.С.Степин и др. – М.: «Мысль», 2010. – Т. 1(А – Д). – 741 с.
7. Соціологія : навч. посіб. / за ред. С.О.Макеєва. – [4-те вид., перероб. і доп.]. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2008. – 566 с. – («Вища освіта ХХІ століття»).
8. Хрипко С.А. Акме – аксіологічні акценти освітньо-філософського простору / С.А.Хрипко // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М.П.Драгоманова. Сер. № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи: зб. наук. пр. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2008. – Вип. 11. – С.330-336

Актуальность материала, изложенного в статье, обусловлена потребностью философско-методологического обоснования сущности аксіологического подхода к формированию культуры здоровьесохранения будущих специалистов в высшей школе. Проблема ценностного отношения к разным аспектам жизнедеятельности человека, в том числе и здоровому образу жизни, была предметом научных исследований в различные исторические периоды. Актуальность формирования культуры здоровьесохранения у будущих специалистов экономического профиля подчеркивается тем, что их профессиональная деятельность по большей части

буде сопровождаться малоподвижным образом жизни. Следовательно, у студентов-экономистов еще во время учебы в вузе должны быть сформированы ценностные ориентации к сохранению собственного здоровья путем реализации аксиологического подхода к формированию культуры здоровьесохранения.

Ключевые слова: культура здоровьесохранения, аксиология, аксиологический подход

Actuality of material, stated in the article, is conditioned by the necessity of philosophical-methodological ground of essence of approach of axiology to forming of future specialists at higher school healthcare culture. The problem of the valued attitude to the different aspects of vital functions of human, including to the healthy way of life, was the subject of scientific researches in different historical periods. Actuality of future economists' healthcare culture at higher school of is underlined by that their professional activity will be accompanied mostly by the not mobile way of life. So, valued orientations students-economists' healthcare culture must be formed during study in higher educational establishments.

Keywords: culture of healthcare, axiology, axiological approach.